

13. Левенстим Август Адольфович. Антологія юридического некролога / сост. В. М. Баранов и др. 2-е изд., доп. Н-Новгород, 2005. 1008 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-3>

**Глодний Я. С.,**  
*студент магістратури кафедри філософії та історії*  
*Таврійського національного університету*  
*імені В. І. Вернадського*

### **ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ПРОЯВ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ**

Коли ми говоримо про Україну як європейську державу, ми не намагаємося ввести її до європейського історичного та культурного простору, а доводимо факт того, що вона віддавна є його частиною. Одним із найяскравіших доказів цього є історія міста Острог, який станом на кінець XVI – початок XVII століть був одним із найбільших населених пунктів України, поступаючись лише Києву, Львову, Луцьку та Кам'янцю. Маючи потужних покровителів – князів із роду Острозьких – це місто швидко стало значним політичним, економічним та культурним центром Волині і всієї Польської Русі.

Острог мав вдале географічне розташування – стояв на узвишші, яке легко обороняти – також через територію міста проходив один з рукавів давнього маршруту *Via Regia*, що стимулювало розвиток торгівлі та виробництва.

Сам Василь Костянтин Острозький став однією з найвпливовіших фігур, спочатку Великого Князівства Литовського, а згодом і Речі Посполитої. Навіть сучасники називали його некоронованим королем Русі [5; с. 107]. І, по суті, цей титул був виправданий, адже князь мав під своїм управлінням третину Волинського воєводства, був старостою Володимирським, Волинським маршалком та Київським воєводою.

Маючи такий вагомий статус у державі, князь, за сприяння і матеріальної підтримки своєї племінниці Гальшки Острозької, у 1576 році засновує у своєму родовому місті слов'яно-греко-латинську школу, яка зараз відома як Острозька академія. За недовгий час свого існування ця школа випустила зі своїх стін немало відомих постатей української історії, серед яких були Петро Конашевич-Сагайдачний, Мелетій Смотрицький та Андрій Римша. А діячами цієї установи стали

Еммануїл Росхопулос, який перекладав тексти Біблії; Діонісій Раллі, який привіз з Ватикану деякі списки Біблії; Кирило Лукаріс, який згодом став патріархом Александрійським і Константинопольським, Ян Лятош, який викладав польську та латину, та інші [4; с. 17].

Діяльність викладачів та книжників Острозької академії була спрямована на синтез Західно- та Східноєвропейського шляхів культурного поступу. У світлі цього, деякі ідеї, що були на той час поширені у Західній Європі, витлумачувалися як такі, що були здавна притаманними ранньохристиянській та киево-руській традиції. Таким чином, становлення нового етапу розвитку української думки, пов'язаного з формуванням реформаційних і гуманістичних ідей наприкінці XVI – на початку XVII ст., здійснювалося на ґрунті діалогу з традицією у формі повернення до неї на новому рівні історичного розвитку [6; с. 91].

Утворення Острозької академії стало справжнім проривом в освітній сфері. Адже це перший навчальний заклад, який надавав освітні послуги для українців. Братських шкіл тоді ще не існувало (перша відкриється у Львові у 1586 році), а єзуїти лише починали з'являтися на землях Речі Посполитої (перший колегіум було відкрито у місті Ярославі у 1575 році). Тому Острозька академія складала вагомую конкуренцію, приваблюючи до себе як багатьох студентів, так і видатних науковців того часу. Характерним є те, що у цьому випадку освіта, чи не вперше, виходить з-під опіки церкви, при цьому зберігаючи релігійну спрямованість, доповнюючи світськими тенденціями епохи Відродження, що було притаманним для всієї Європи того часу.

На жаль, зараз ми не маємо достатніх свідчень щодо того, як відбувався освітній процес в Острозькій академії і навіть не можемо класифікувати його, віднісши до середньої чи вищої школи. Однак, як свідчить заповіт Гальшки Острозької, вона передала кошти на будівництво «академії», що в той час, за європейською традицією, буквально означало осередок для вчених мужів [2; с. 278]. Тобто, по суті був створений простір для науковців, які займалися вивченням богослов'я та навчали цьому інших людей.

Для потреб цього закладу князь навіть побудував друкарню, на якій працював Іван Федорович (Федоров), а згодом – і папірню. З-під пресу друкарні вийшли такі книги як «Буквар» 1578 року, «Часослов» 1612 року, «Требник» 1606 року та «Острозька Біблія» 1581 року. Остання має велику цінність, адже це перше повне видання Біблії церковнослов'янською мовою. В основному книги використовувалися для навчання студентів. Також деякі діячі академії друкували тут власні теологічні («Книга о постничествѣ» Василя Великого, «Маргарит»

Іоана Златоустого) та полемічні («Ключ царства небесного» і «Календарь римски новы» Герасима Смотрицького) твори [1; с. 308–309], що зайвий раз доводить роль Острозької академії як важливого наукового осередку Східної Європи. По суті, академія і друкарня розглядалися як одне ціле, про що свідчить інвентар Острога, складений у 1620 році [3; с. 64].

Острозька академія об'єднала в собі великі інтелектуальні сили з України та з інших частин Європи, що дало їй можливість стати найпотужнішою на той час освітньою й науковою установою України і заклала фундамент для подальшого розвитку науки на наших землях.

Маючи такий статус, Острозька академія не була залежна ані від держави, ані від католицької чи православної церков. Вона надавала можливість учням вивчати грецьку, латинську та церковнослов'янську мови, що було дуже затребувано в ті часи, адже Європою ширилася гуманістична концепція тримовних шкіл (гебрейська, грецька та латинська). Ці три мови були необхідними для вивчення Святого письма. Але в Острозі ця концепція набула вигляду слов'яно-греко-латинської школи, що було обумовлено культурними традиціями саме Східної Європи [2; с. 279].

Крім того, раніше українським студентам доводилося навчатися в єзуїтських колегіумах і їхати аж до Польщі [4; с. 11]. А тепер уже в Острозькій академії студенти вивчали сім вільних наук: граматику, риторику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію та музику [2; с. 279]. Тобто, закінчивши цей навчальний заклад людина могла себе називати бакалавром «вільних наук», що було поширеною практикою для Західної Європи.

Отже, в 1576 році князеві Василю Костянтину Острозькому вдалося створити науково-освітній осередок для православних в самому центрі Волині, який проіснував аж до 1636 року. Звісно, це явище не було абсолютно новим, адже на той час вже існували заклади подібного типу, проте тільки для католиків та протестантів. Так, наприклад, Миколай Радзивіл Червоний став засновником школи для кальвіністської молоді [5; с. 109]. Але вражає сам факт того, що майже одразу після Люблінської унії, коли значна частина руської шляхти почала полонізуватися та окатоличуватися, виникає саме український центр освіти і науки, який був організований за європейським зразком тримовної школи, що надавала освіту всім, хто мав на це можливість, та була культурно-науковим осередком для багатьох відомих вчених, полемістів та богословів з усієї Європи. Це створювало родючий ґрунт для поширення європейського ренесансного та гуманістичного світоглядів, ідеї толерантності та неортодоксальних поглядів серед студентів [4; с. 19].

### Список використаних джерел:

1. Ковальський М., Пасічник І. Острозька друкарня. *Острозька Академія XVI–XVII ст.* Острог, 2010. С. 308–310.
2. Кралюк П. Освітня система Острозької академії. *Острозька Академія XVI–XVII ст.* Острог, 2010. С. 275–282.
3. Мицько І. Будівлі Острозької академії. *Острозька Академія XVI–XVII ст.* Острог, 2010. С. 64–65.
4. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська школа. *Острозька давнина. Дослідження і матеріали* / відпов. ред. Ігор Мицько. Львів, 1995. Т. 1. С. 13–23.
5. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. (пер. Роман Клочко). Оновлене та доповнене видання. Харків : КСД, 2021. 512 с.
6. Стратій Я. Значення Острозького культурно-освітнього осередку для розвитку української духовної культури і філософської думки на зламі XVI–XVII ст. *Острозька давнина. Дослідження і матеріали* / відпов. ред. Ігор Мицько. Львів, 1995. Т. 1. С. 90–96.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-4>

**Доценко В. О.,**

*доктор історичних наук, професор,  
доцент кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

### **ЄВРЕЙСЬКИЙ КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ РУХ В УКРАЇНІ В 1920–1930-ТІ РОКИ**

Консервативно-релігійне крило єврейського громадського руху представляли «Мізрахі» і «Ахдут Ізраїль». – ортодоксальні релігійні організації. «Мізрахі» – світовий рух, що виступав за створення палестинської держави в основі існування якої лежала б Тора. Прихильники «Мізрахи» розглядали повернення в Сіон, як початок месіанської епохи, про яку говорили мудреці і пророки. Факт створення організації в 1902 році в межах Всесвітньої сіоністської організації, визначався необхідністю збереження традиційних основ духовного життя сучасного єврея. Всесвітні сіоністські конгреси 1898 і 1901 років оголосили релігію особистою справою кожного і відхилили вимоги «Мізрахі». Організація формально вийшла зі складу ВСО в 1907 році, але зберігала тісні контакти з нею аж до 1925 року [1, с. 155].